

Euro, 9.11.2009, Faktory nejistoty

EVA JAREŠOVÁ, MARTIN RYCHLÍK, ANNA KLEPALOVÁ

Nechat, či nenechat se píchnout?

PRASEČÍ CHŘIPKA

Okolo prasečí chřipky (A/H1N1) a vakcín proti ní panuje tak trochu zmatek. Každá země přistupuje k hrozbě pandemie jinak. Nevědomost, chyby politiků, komerční zájmy farmaceutických firem i nedůslednost médií vytvářejí vražedný koktejl. Týdeník EURO se proto pokusil hlavních deset faktorů nejistoty spojených s vakcinací pojmenovat.

1. ÚMRTÍ A PANIKAŘÍCÍ PACIENTI

Dle dostupných údajů je zatím počet úmrtí podstatně nižší než na chřipku klasickou, na niž každý rok ve světě zemře 50 tisíc lidí. Jeden z monitorujících webů, Flucount.org, uvádí nejvyšší počty nakažených virem H1N1 v USA, Mexiku a Číně. V USA šlo zatím zhruba o 45 tisíc případů, z čehož 1400 osob zemřelo. Na celé planetě prý prasečí chřipkou onemocnělo asi 620 tisíc lidí. Více než sedm tisíc z nich jí podlehl.

Počty nemocných však mohou být mnohem vyšší – ne každý případ je podchycen. David Newman, lékař z newyorské nemocnice St. Luke's, v měsíčníku Atlantic popsal, jak jeho klinika přijímala při nedávné letní chřipkové vlně dvojnásobek pacientů, než činil průměr.

Jiné údaje, shromážděné Michaelem Fumentem z listu Washington Times, vypovídají o tom, že panikařící lidé tvoří v USA až sedm procent všech návštěvníků klinik! Většinou jde o ty, jež virus H1N1 nepostihl. A ti, které zasáhl, zase mají natolik slabé příznaky, že hospitalizaci nepotřebují.

Tím, že jdou do přeplněné nemocnice, však mohou šíření nákazy výrazně pomoci. Smrt však zasáhla i ty, kteří se chtěli ochránit očkováním.

V Izraeli po aplikaci antigenu zemřeli dle agentury AP tři lidé už počátkem října. Potíže po vakcinaci hlásilo před několika dny i 190 švédských zdravotních sester... Děsivé vize se nicméně nenaplní.

Fumento poukazuje na to, že ještě před dvěma měsíci slibovaly titulky v amerických novinách smrt kvůli H1N1 až 90 tisícům lidí. Vrchol nákazy? Na konci října. „Rychlý pohled na kalendář naznačuje, že byste se teď do něj vůbec neměli dívat. Měli byste být mrtví,“ napsal.

2. KRITIKA VAKCÍNY OD LÉKAŘŮ

Zdálo by se, že v situaci, kdy lidé hledají pověstná stébla, je podpoří lékaři. V Česku, které už rovněž zaznamenalo první smrt kvůli „exmexické chřipce“, zaujali překvapivý postup. Přestože lékaři patří k těm, kteří by měli být očkováni prioritně, většina z nich v anketě Lidových novin uvedla, že očkování odmítne. V minianketě týdeníku EURO není postoj jednoznačný – poměr odpůrců a příznivců očkování vyznívá půl na půl. Důvod odmítání? Nedostatečné testování nezávadnosti vakcíny. Některým vadí fakt, že stát při podpisu smlouvy s farmaceutickou korporací převzal odpovědnost za případné nežádoucí účinky (viz také s. 26). „Není možné zdravotníky nutit nechat se očkovat a dělat z nich, pokusné králíky“. Nota bene vakcínou, jejíž výrobce se smluvně vyvázal z odpovědnosti za případné nežádoucí účinky této očkovací látky. To považuji za nestandardní,“ řekl týdeníku EURO šéf České lékařské komory (ČLK) Milan Kubek. Obdobné výhrady prý zaznívají i od zahraničních lékařů.

Kubek sice obecně není odpůrcem očkování, ale osobně se očkovat proti viru A/H1N1 nenechá: „Dosavadní průběh tohoto onemocnění není závažnější oproti běžné

chřipce.“ Jednotné stanovisko komory ČLK zatím připravuje. „Jistě nebude zcela odmítavé, ale vedle pozitivního přínosu se bude asi zmiňovat i o možných rizicích, aby se každý lékař mohl sám rozhodnout, jak se zachová a co bude doporučovat pacientům,“ přibližuje Kubek. Ministerstvo zdravotnictví přístup lékařů znepokojuje. Pokud lékaři jako autority vakcíny odmítají, jen obtížně jim budou důvěřovat jejich klienti. To má logiku.

3. FAJNOVĚJŠÍ MEDICÍNA PRO VYVOLENÉ?

Vlnu nevole vyvolalo v Německu zjištění o „dvouproudovém“ očkovacím programu. V tisku probleskly zprávy, jež informovaly o vakcíně Celvapan od firmy Baxter, jež měla mít dle novinářů „méně vedlejších efektů“ než přípravek Pandemrix od firmy GlaxoSmithKline. A byla přednostně určena důležitým státním zaměstnancům: vojákům, policistům a ano, politikům. Vládní mluvčí musel vysvětlovat, že jsou obě vakcíny zcela rovnocenné. Koncem října pak kancléřka Angela Merkelová ohlásila svůj záměr nechat se očkovat „lidovým“ přípravkem. Třetím druhem do party, který schválila Evropská unie, byl preparát Focetria od Novartis.

Deník Frankfurter Allgemeine Zeitung se zeptal: „Jak se může obyčejný občan srovnat s tím, že ministři dostanou lepší vakcíny než běžní lidé?“ Podobně se zeptal týdeník EURO i Petra Příhody, etika z 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy. Je mravné, aby někteří byli očkováni přednostně? „Etickým zásadám se nepříčí, jsou-li některé skupiny oproti jiným zvýhodněné. Jsou totiž v jiném ohledu hendikepované, anebo se od nich očekává výkon náročnější funkce. Může se to samozřejmě týkat i očkování. Jestli se to už někdy v minulosti u očkování stalo, bohužel nevím. Ale někdy se stává, že je určitá konkrétní služba dostupnější třeba dětským pacientům,“ říká Petr Příhoda.

4. VŠUDE JINAK, DOMA JINAČEJI

Běžného občana neuklidňují ani odlišné přístupy v různých zemích. Někde se lidé viru H1N1 obávají, jinde nikoli. Totéž lze říct o vakcinacích. Týká se to národní povahy? Důvěry ve státní autority? Dost možná. Dle posledního výzkumu agentury McClatchy-Ipsos téměř polovina Američanů očkování neplánuje. Zároveň však oproti jaru narostl o dvanáct procent počet těch, kteří se nemoci obávají – tvrdí to 63 procent. Opačný trend lze pozorovat v Kanadě. Tam se k očkování na začátku října klonila zhruba třetina obyvatel, ale o měsíc později už je to dle agentury Canadian Press téměř polovina Kanadčanů. Zdá se, že Německo se příliš nebojí – žádný strach z nákazy nemá 60 procent lidí. Ve Francii neplánuje očkování asi 65 procent dotázaných. Disciplinované jsou naopak skandinávské státy. Ve Švédsku by dle AFP nečinila injekce problém 50 až 70 procentům populace – země nakoupila vakcíny pro 90 procent Švédů! V ČR, kde se začne očkovat 20. listopadu, je vakcinace dobrovolná. Zdravotníci z jednotek intenzivní péče, operačních sálů či infekčních klinik by se však dle ministerstva měli nechat očkovat. Na těchto pracovištích jim to může zaměstnavatel nařídit. Je to „košer“? 5. CHŘIPKA JAKO SUPER BYZNYS Jednou z konspiračních teorií souvisejících s „vepřochřipkou“ je spiknutí farmaceutických firem a jejich PR kampaně. Na nemoci vydělávají. Jen Česko odebere od britské společnosti GlaxoSmithKline milion dávek pandemické vakcíny za 220 milionů korun. K dispozici máme dalších 2,5 milionu antivirotik. Vakcíny se navíc proplácejí ze státní kapsy. „Pojišťovny budou hradit pouze jejich aplikaci,“ říká předseda asociace zdravotních pojišťoven Vladimír Kothera z pojišťovny Metal Alliance. Výkazy potvrzují kladný vliv H1N1 na tržby firem. Čistý zisk výrobce „české“ vakcíny (a druhého největšího výrobce léků na světě) ve třetím čtvrtletí vzrostl i díky silnému prodeji antivirotik a vakcín proti chřipce o jedenáct procent – na 1,44 miliardy liber (zhruba 41,9 miliardy korun). Společnost letos zatím na tržbách ztrácela, prodej přípravků proti chřipce v čele s lékem Relenza a vakcín však ztráty vynahrádily.

Vzrostl i zisk vlastníka české farmaceutické jedničky Zentivy, francouzské firmy Sanofi-Aventis. Ve třetím čtvrtletí stoupl o šest procent – na 1,4 miliardy eur (asi 37 miliard korun). Firma zlepšila také výhled pro celý rok, protože čeká silný odbyt svých vakcín proti prasečí chřipce. Ve třetím čtvrtletí firma získala z vakcín proti viru H1N1 již 78 milionů eur. A

předpokládá, že v posledních třech měsících roku na nich vydělá dalších přibližně 330 milionů eur. Zlepšení výsledků díky chřipce si slibují i další farmaceutické skupiny, jako jsou Roche (výrobce antivirotika Tamiflu) nebo AstraZeneca. Laik si řekne: Ti měli ale kliku! „Řeči o vakcinacích jako o PR akcích farmaceutických firem považuji za nesmyslné. Obecně mají vakcinace rozhodně vysoce pozitivní efekt, přestože u některých lidí nastávají komplikace, někdy i vážné. To je však mnohonásobně vyváжено tím, že většina očkovaných se vyhne onemocnění, které přináší výrazně vyšší počet těžkých komplikací,“ obhajuje očkování imunolog Václav Hořejší, ředitel **Ústavu molekulární genetiky Akademie věd ČR**.

6. NEVYZKOUŠENÁ LÉČEBNÁ KÚRA?

Častou výtkou je údajně krátká testovací lhůta vakcín. Oslovení biochemici, kteří si však nepřáli být jmenováni, by si prý dokázali představit více klinických studií než šestnáct. Námitky vyvrací ministerstvo zdravotnictví. Očkovací látka, která bude v tuzemsku použita, obdržela pozitivní stanovisko od Evropské lékové agentury a splnila všechny požadavky z hlediska bezpečnosti.

„Negativní kampaň proti očkování proti viru A/H1N1 je vedena dost nekorektně,“ domnívá se Vladimír Kothera z pojišťovny Metal Alliance. Stát by dle něho měl mít v případě epidemie nějakou strategii. Resort se o ni nyní snaží a zdravotníci by ji měli podpořit.

Shodne se vědecká komunita na tom, že vakcíny proti prasečí chřipce jsou bezpečné? „Shoda panuje.

Jsou bezpečné. Výskyt nežádoucích reakcí závažnějšího rázu – ale nikoli úmrtí – je okolo dvou na sto tisíc vyočkovaných dávek. Taková je zkušenost ze Švédska s identickou vakcínou použitou u nás. Tato frekvence je nižší než u většiny jiných vakcín. Očkovat jednoznačně doporučujeme,“ řekl týdeníku EURO profesor Roman Prymula, předseda České vakcinologické společnosti. Komu by měli lidé věřit, pokud se setkávají s protichůdnými stanovisky? „Bohužel je pravdou, že některým ‚veřejným‘ věcem rozumějí všichni. A dle svých pocitů za spolupráce s masmédií ovlivňují populaci.

Ta totiž zveřejňují spíše krizové než uklidňující informace, případně dementující senzace. Bylo by vhodné naslouchat povoláním. Rozhodující informace by mělo verifikovat ministerstvo prostřednictvím svých odborných komisí,“ myslí si Prymula.

7. POTÍŽE S MEDIÁLNÍ ZKRATKOU

Televize, rozhlas, deníky, internet. Právě média se ráda chopí nového tématu, jímž jsou průšvihy. A jejich zpravodajství někdy vyvolává vážné pochybnosti. Ukázkovým příkladem je zmíněné očkování proti rakovině děložního čípku (viz Tragický příběh). Britský bulvární deník Daily Mail proti plošné vakcinaci teenagerek na ostrovech brojil. Přesněji řečeno, přinášel spoustu zpráv zdůrazňujících rizika injekce. Redakční politika, zájmy inzerentů, popřípadě přesvědčení novinářů, napadne vás. To by však zároveň nesměla irská mutace téhož listu vakcinace podporovat. Pod heslem Vyvalte hned vakcínu! Obtížně uvěřitelného rozdílu si všiml Martin Robbins z blogerské stránky The Lay Scientist. Smysl toho všeho? Hledá se jen těžko.

Jak by měla média informovat v případě pandemických chorob? „Rozhodně by měla uvádět informace na pravou míru. Různé nákazy a ‚nové choroby‘ jsou pro média atraktivní, a proto jim věnují výjimečný prostor. Tím se často vytváří silný pocit ohrožení a davová hysterie,“ sdělil týdeníku EURO sociolog médií Tomáš Trampota z Fakulty sociálních věd UK. A dodal: „Jedním z velkých investorů v rámci PR a vztahů s médii je farmaceutický průmysl.

Firmy někdy intenzivně podporují mediální zájem o tyto nakažové choroby a téma s oblibou přizívají. Dodávají médiím různé expertizy a také takzvané odborníky na klíč. Pandemické zprávy většinou paradoxně informují o nebezpečích, která mají v konečném součtu jen omezené množství obětí.“ Dle Tomáše Trampoty z Univerzity Karlovy je empiricky prokázáno, že právě v době nejistoty lidé častěji vyhledávají mediální obsahy. Dopad je pak značný. 8. SEZNAMY VELKÉHO BRATRA?

Šumů, drbů a polopravd kolem H1N1 je spousta. Nová nemoc získala punc stigmatu. Záměr státní správy získávat od očkováných informace o jejich zdravotním stavu i reakcích je sice logický, ale málokdo chce být na takovém seznamu. Ministerstvo zdravotnictví ČR má na svém webu připraven dotazník „Zdravotnická dokumentace osoby očkované proti pandemické chřipce ve vakcinačním centru“ s diagnózou Z 25.2, který se zajímá o jméno a příjmení očkováného, číslo pojištěnce, kontraindikace. A má být zkontrolován „podle seznamu osob navržených k vakcinaci“. Počítá i s eventualitou, že osoba očkování odmítne. Je vůbec mravné vést seznam očkováných a propojovat jej s osobními zdravotními údaji? „Bez evidence pacientů, respektive klientů, se zdravotnictví neobejde. Více záleží na tom, kdo a jak se záznamy nakládá. Proto na otázku odpovídám s nejistotou, že to není nemravné, ale jen za určitých okolností,“ říká Petr Příhoda, expert na lékařskou etiku. 9. POLITIKA, KAM SE PODÍVÁŠ

Nedůvěřivý občan hledá ve státem objednaných vakcinacích velkou politiku. Prezident USA Barack Obama vyhlásil kvůli prasečí chřipce stav národní nouze. Jeho opatření však vzbuzuje spíše otázky, zda nejde o syndrom (snad už) doznívající finanční krize, kdy administrativa cítí urgentní potřebu zasahovat za všech okolností a na všech frontách. Obamovi značně klesá popularita. A role „Toho, jenž bere smrtící zhoubu ztečí“ mu zase může nějaké to procento přidat.

Vakcinace se stala politickou kartou i v Německu.

Sociálnědemokratický expert na zdravotnictví Karl Lauterbach kritizoval v listu Kölner Stadt-Anzeiger nakoupenou vakcínu Pandemrix, která prý může mít vedlejší dopad na těhotné ženy a děti. Vyznamenali se také politici v Maďarsku. Jednak tam prý není zřejmé, kdo je finálním vlastníkem společnosti, která vakcínu vyrábí, a jednak měl stát na deset let utajit přesné znění „očkovací“ smlouvy s touto firmou. Objevily se dokonce dohady, že veřejným činitelům, kteří se proti nemoci nechali veřejně naočkovat, byla ve skutečnosti vpíchnuta jiná látka než vakcína.

A podezřívaví Češi mohou jen dumat, proč stát nakoupí léčiva, jejichž kvalitu nemusí výrobce garantovat. Představte si to takhle. Koupíte si nové auto, ale bez záruky. Brzy se vám na dálnici rozsype. Namísto toho, aby vás však odškodnila továrna, musí platit silniční. Taková česká cesta.

10. NEJCENNĚJŠÍ. A JAKO POKUSNÍ?

Do skupiny nejohroženějších lidí patří těhotné ženy. Jejich imunitní systém je v této době přirozeně potlačen. Z rozhodnutí komise pro pandemickou vakcinaci se budou moci všechny těhotné ženy po ukončeném prvním trimestru nechat proti nákaze očkovat. „Pokud těhotná žena onemocní chřipkou vyvolanou variantou chřipkového viru A/H1N1, existuje nebezpečí, že průběh onemocnění bude dvakrát až třikrát závažnější než u těch netěhotných,“ upřesňuje Alena Měchurová, předsedkyně Sekce perinatální medicíny České gynekologické a porodnické společnosti. Většina žen však pocítí pouze mírné příznaky – podobně jako ostatní. Některé studie uvádějí, že pravděpodobnost úmrtí na prasečí chřipku je v těhotenství až šestkrát vyšší. Slabinou výzkumů je však malý vzorek nemocných a krátký časový interval, kdy se vývoj nemoci sleduje. Vakcinaci gravidních však podporují i gynekologové. „Očkování proti sezonní i prasečí chřipce se neodehrává za použití oslabeného živého, nebo mrtvého viru. Mělo by být pro těhotné ženy a jejich plody bezpečné,“ uvádí gynekoložka Olga Hlaváčková. Zároveň však dodává, že tento předpoklad není a nebude ověřen řádnými klinickými studiemi, neboť se za normálních okolností na těhotných ženách neprovádějí. Rozhodování není lehké. Zejména ne pro ženy, které rozhodují za dva.

TRAGICKÝ PŘÍBĚH

Natalii Mortonové bylo čtrnáct let. Dívka z britského Coventry nechtěla riskovat nákazu papillomavirem (HPV), jenž způsobuje rakovinu děložního čípku, a proto se nechala ve škole

očkovat. Tato vakcinace je ve Velké Británii nepovinná, leč doporučená a bezplatná. Natalie tedy dostala obyčejnou injekci – stejnou jako tisíce slečen. Jenže omdlela. A brzy nato i zemřela. V následné panice, kdy rodiče v celém Spojeném království vyžadovali zastavení vakcinací, lékaři tiše přiznávali, že očkování Cervarixem „může i uškodit“. A výrobce látky – farmaceutický gigant GlaxoSmithKline – vyděšeně deklaroval „důkladné a rychlé vyšetřování“. Za několik dní se však ukázalo, že nebohé děvče zemřelo na nádor, o němž nikdo neměl ani tušení... Češi mohou jen dumat, proč stát nakoupí léčiva, jejichž kvalitu nemusí výrobce garantovat

Foto popis| OHROŽENÉ DĚTI? Čtyřletý Gustav Arrella dostává v texaském Haltom City vakcínu proti viru A/H1N1. Dávku zde dostali i kojenci a těhotné ženy.
Foto autor| FOTO: Martin Pinkas, Reuters

Foto popis| HYGIENA PŘEDEVŠÍM. Učitel v čínské provincii Chu-ej čistí roztokem ruce žáků.
Foto autor| FOTO: ČTK

Foto popis| BOJÍ SE I ARMÁDA! Ochranné roušky si 4. listopadu nasadili jihokorejští vojáci. V zemi byl vyhlášen nejvyšší stav protipandemické pohotovosti.
Foto autor| FOTO: ČTK, Reuters
Foto autor| FOTO: Reuters

O autorovi| EVA JAREŠOVÁ (eva.jaresova@euro.cz), MARTINRYCHLÍK (martin.rychlik@euro.cz), ANNA KLEPALOVÁ (anna.klepalova@euro.cz)